

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 04 | pp. 78-83 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

O'TKAZILGAN ESG AUDITI NATIJALARI YUZASIDAN XULOSA VA HISOBOT TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS JIHALTLARI

Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada barqaror rivojlanish sharoitida ESG auditida muhimlik tushunchasi va uning o'ziga xos jihatlari tadqiq ailinib va ular bo'yicha taklif va tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: auditorlik dailillari, yetarlilik, muvofiqlik, ichki ekspert, tashqi ekspert.

Аннотация. В данной статье рассматривается концепция существенности в ESG-аудите в контексте устойчивого развития и его специфических аспектов, а также предлагаются рекомендации и предложения по этому поводу.

Ключевые слова: аудиторские доказательства, достаточность, соответствие, внутренний эксперт, внешний эксперт.

Abstract. This article examines the concept of materiality in ESG auditing in the context of sustainable development and its specific aspects, and provides suggestions and recommendations on them.

Keywords: audit evidence, sufficiency, compliance, internal expert, external expert.

Kirish.

ESG auditining yakuniy bosqichi hisoblangan auditorlik xulosasi va hisobotini tayyorlash jarayoni audit natijalarining manfaatdor tomonlarga yetkazilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Aynan ushbu bosqichda auditor tomonidan to'plangan dalillar umumlashtiriladi, aniqlangan ESG risklari baholanadi hamda korxonaning barqaror rivojlanish bo'yicha axborotlari ishonchliligi yuzasidan professional fikr bildiriladi. Shu sababli ESG auditida xulosa va hisobot tayyorlash jarayoni nafaqat texnik, balki strategik kommunikatsiya vositasi sifatida ham qaraladi.

An'anaviy moliyaviy audit hisobotlari asosan moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi to'g'risida fikr bildirishga qaratilgan bo'lsa, ESG audit hisobotlari kengroq mazmunga ega bo'lib, ekologik ta'sir, ijtimoiy mas'uliyat, korporativ boshqaruv amaliyoti, barqarorlik risklari hamda manfaatdor tomonlar kutishlari bilan bog'liq masalalarni ham qamrab oladi. Bu esa auditorlik xulosasini shakllantirishda sifat ko'rsatkichlari, baholash mezonlari va professional mulohazaning rolini sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyotlar sharhi.

Alvin A. Arens, Randal J. Elder, Mark S. Beasley (2008) auditda etika masalasi bo'yicha quyidagicha ta'rif keltirib o'tilgan ya'ni "Auditorlik hisoboti audit jarayonining yakuniy mahsuloti bo'lib, auditorning professional fikri foydalanuvchilarga aynan ushbu hujjat orqali yetkaziladi."

Marleen Willekens (2011)ning fikriga ko'ra, "Nomoliyaviy hisobotlar bo'yicha auditorlik xulosasi an'anaviy moliyaviy auditdan farqli ravishda ko'proq professional mulohaza va sifat baholash elementlariga tayanadi."

Roger Simnett, Ann Vanstraelen va Wai Fong Chua (2009)ning fikriga ko'ra, "Barqarorlik hisobotlari bo'yicha assurance xulosalari manfaatdor tomonlarga tashkilotning ESG faoliyati haqidagi ma'lumotlarning ishonchlilik darajasini tushunishga yordam beradi."

David Flintning fikriga ko'ra "Audit hisoboti jamiyat ishonchini shakllantiruvchi vosita bo'lib, auditorning fikri jamoatchilik manfaatlarini himoya qilishga xizmat qilishi kerak."

Tadqiqot metodologiyasi.

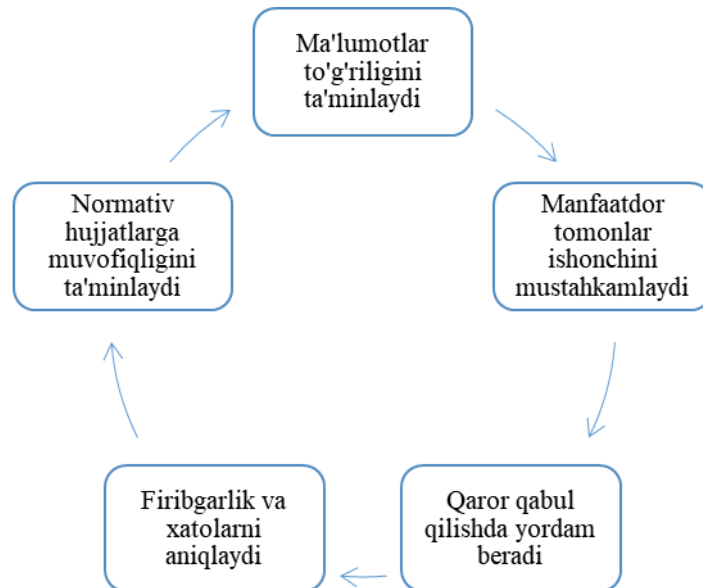
Tadqiqotda induksiya, deduksiya, tizimli va qiyosiy tahlil, guruhlash, eksperiment, adaptiv usullar, integratsion yondashuvlar, xalqaro tajribalar tahlili va aprobatsiyasidan foydalanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Auditorning vazifasi tashkilotning moliyaviy hisobotlarining to'g'riligi va

Audit hisoboti moliyaviy aniqlik, manfaatdor tomonlarning ishonchini qozonish, qaror qabul qilishda yordam berish va hokazolarda muhim rol o'ynaydi.

ESG auditi hisobotining unda keltirib o'tilgan fikrning bir qancha afzallik jihatlari mavjud bo'lib, quyida keltirib o'tilmagan rasmda biz ba'zi bir yutuqli jihatlarni e'tirof etishimiz mumkin bo'ladi.

1-rasm. ESG auditi hisobotining afzalliklari¹

Endi har bir audit hisoboti asosiy tuzilmaga amal qiladi. Bu erda odatda audit hisobotida topiladigan asosiy elementlar:

- Sarlavha va manzil bo'limi

¹ Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

Sarlavhadagi asosiy ko'rsatkich bu mustaqil audit hisobotidir. Qabul qiluvchilar odatda kompaniyaning aksiyadorlari, direktorlar kengashi yoki manfaatdor tomonlari hisoblanadi. Ushbu bo'limda hisobot kimga mo'ljallanganligi va mustaqil auditor kimlar oldida javobgar ekanligi aniqlangan.

- Auditorning fikri bo'limi

Ushbu bo'limda auditor kompaniyaning ESG hisobotlari ESG boshqaruv oid normativ-huquqiy hujjatlar va boshqa amaldagi buxgalteriya standartlariga muvofiq tuzilganligi to'g'risida o'z fikrini bildiradi. Auditorning fikri ko'pincha modifikatsiyalanmagan fikr, modifikatsiyalangan shartli fikr, modifikatsiyalangan salbiy fikr hamda modifikatsiyalangan rad etish fikri bilan tavsiflanadi. Har bir tur kompaniyaning moliyaviy hisobotlarining to'g'riligiga turli darajadagi ishonchni beradi.

- Fikr uchun asos bo'limi

Fikr uchun asos auditor tomonidan ESG hisobotlar bo'yicha o'z fikrini shakllantirish, foydalanuvchilarga hisobotga ishonish mumkinligiga ishonchni ta'minlash uchun amal qilgan professional standartlarni anglatadi. Bu fikr ortidagi "nima uchun". Bu yerda auditor qanday xulosaga kelganliklarini tushuntiradi. U audit jarayonining qisqacha mazmunini, foydalanilgan usullarni, amaldagi standartlarni va audit jarayonida duch keladigan cheklovlarni (agar mavjud bo'lsa) o'z ichiga oladi. Bu asos auditor xulosalariga oshkoralik va ishonchlilikni oshiradi.

- Auditning asosiy mulohazalari bo'limi

Auditorlik hisobotida, shuningdek, ma'lum shartlardan kelib chiqqan holda, boshqaruv mas'uliyatiga ega shaxslarga ma'lum qilingan moddalar ro'yxatidan tanlangan, auditor moliyaviy hisobotga kiritilishi kerak deb hisoblagan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan asosiy audit masalalari bandini o'z ichiga oladi.

- Boshqa ma'lumotlar bo'limi

Boshqa ma'lumotlar deganda korxonaning yillik hisobotiga kiritilgan moliyaviy hisobot va ular bo'yicha auditorlik xulosasidan tashqari moliyaviy yoki nomoliyaviy ma'lumotlar tushuniladi.

Agar auditor boshqa ma'lumotlarni yakuniy auditorlik xulosasi sanasidan oldin olgan bo'lsa, ular moliyaviy hisobotlar yoki auditorlik tekshiruv davomida olingan auditor bilimlari bilan jiddiy nomuvofiqliklarni aniqlash uchun uni o'qib chiqishlari kerak.

- Boshqaruvning mas'uliyati

Ushbu qism rahbariyat nima uchun mas'ul ekanligini belgilaydi - moliyaviy hisobotlarni to'g'ri tayyorlash va taqdim etish.

- Auditorning mas'uliyati

Auditorlar ushbu bandda Buxgalterlar uchun xalqaro axloq standartlari kengashi (IESBA)ning Professional buxgalterlar uchun axloq kodeksiga muvofiq biznesdan mustaqil ekanliklarini e'lon qiladilar. Keyin ular auditni o'tkazishdagi rolini tushuntiradilar. Ular o'zlari amal qilgan audit standartlarini, amalga oshirgan protseduralarni va to'plangan dalillarni tavsiflaydi.

- Boshqa huquqiy va me'yoriy talablar bo'limi

Ushbu bo'lim, agar mavjud bo'lsa, har qanday qo'shimcha hisobot majburiyatlarini ta'kidlaydi. Bunga ayrim yurisdiksiyalarda ESG boshqaruv hisobi registrlarining muvofiqligi, ESG hisobotlar ustidan ichki nazorat yoki mamlakatlar o'zida ishlab

chiqarilgan ESGga oid hisobot kabi moliyaviy hisobotlar bilan birga chop etilgan boshqa ma'lumotlar to'g'risida hisobot berish majburiyatlari kiradi.

- Imzo va sana bo'limi

Sana, auditorlik tashkilotining nomi va auditorning imzosi hisobotning xulosasiga kiritiladi. Ushbu sana audit rasmiy ravishda qachon tugaganligini ko'rsatadi.

Auditorning manzili har qanday so'rovlar bo'lsa, hisobot uchun mas'ul bo'lgan topshiriq bo'yicha sherikning maxsus ofisini belgilaydi.

Sana audit ishi bajarilgan sanani belgilaydi. Ushbu sanadan keyin paydo bo'ladigan har qanday ma'lumot auditor tomonidan o'z fikrini shakllantirishda hisobga olinmaydi. Hisobot direktorlar moliyaviy hisobotni tasdiqlagan kundan keyin imzolanishi va sanasi qo'yilishi kerak. Ko'pincha moliyaviy hisobot tasdiqlanadi va auditorlik xulosasi xuddi shu kuni imzolanadi.

2-rasm. ESG auditi natijasida shakllantiriladigan hisobotning tarkibiy qismlari ketma-ketligi²

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shunday xulosa qilishimiz mumkin bo'ladiki, ESG auditi natijasida shakllantiriladigan fikr avvalambor foydalanuvchilarini ishonchini oshirishga hamda korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilishi lozim bo'ladi.

Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki ESG auditi ko'p holatlarda ichki audit tushunchasi bilan uyg'unlikda qo'llaniladi, sababi hozirgi kunda olib borilayotgan ESG

² Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

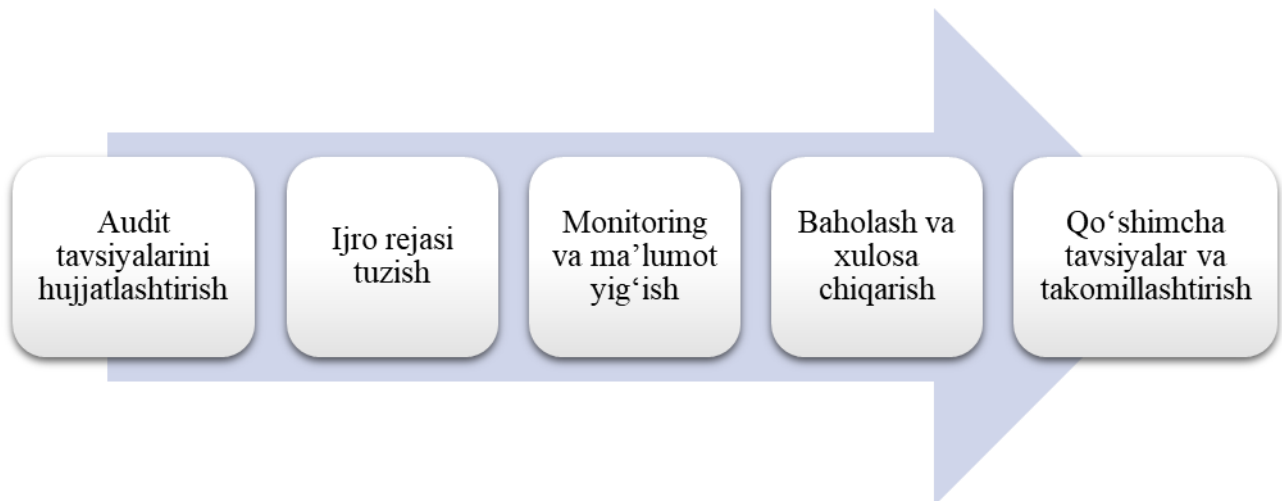
audit jarayonlari ichki auditorlar tomonidan korxonaning samarali faoliyat yuritishini ta'minlash maqsadida o'tkazilmoqda.

Shu jihatdan oladigan bo'lsa, ESG auditining umumlashtirish bosqichi nafaqat hisobot tayyorlash bilan cheklanmasdan balki hisobot natijasida aniqlangan kamchiliklarga boshqaruvning munosabatlarini o'rganish bilan yakunlanishini guvohi bo'lamiz.

ESG auditi natijalarini ijro intizomi jarayoni auditorlar tomonidan aniqlangan kamchiliklar, tavsiyalar va risklarga nisbatan kompaniya tomonidan amalga oshirilgan choralarni kuzatish va baholashni anglatadi bundn maqsad audit natijalarining real iqtisodiy va operatsion o'zgarishlarga olib kelishini ta'minlashdan iborat.

Ijro intizomi ESG auditining samaradorlik va ishonchlik mexanizmi sifatida qaraladi.

Ijro intizomi jarayoni ESG audit siklining yakuniy bosqichi bo'lib, aniqlangan tavsiyalar va tavsiyanomalar ijrosini monitoring qilish orqali barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish imkonini oshiradi.

3-rasm. ESG auditida natijasida aniqlangan kamchiliklarni to'g'rilanishini ijro intizomi bosqichi³

ESG auditidagi ijro intizomi bosqichi jarayoni auditorlik faoliyatining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, aniqlangan tavsiyalar va tavsiyanomalarning kompaniya faoliyatiga real ta'sirini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu jarayon ESG auditining faqat nazorat va baholash funksiyasini emas, balki strategik boshqaruv mexanizmi sifatida rolini kuchaytiradi.

ESG auditi natijalarini "xulosa-ijro intizomi" formatida umumlashtirish bir qancha afzalliklar beradi, xususan mazkur formatda ish yuritish aniqlangan kamchiliklarni

³ Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

bartaraf etish muddatini qisqartirishga ko'maklashadi. Kamchiliklarni qisqartirish muddatini kamayishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- axborot yo'qotishlarnin kamayishi;
- ma'sulyatni aniq ijrochiga berilishi;
- ESG risklarining prioritetlashtirilishi;
- Ijro monitoringni integratsiyasi.

Olib borilgan taqdiqotlar natijasida shu narsa ma'lum bo'ldiki, ESG auditi natijalarini "xulosa-ijro intizomi" formatida umumlashtirish aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish muddatini an'anaviy audit natijalariga nisbatan 10-20%ga qisqartirish imkoniyatini beradi.

Xulosa va takliflar.

Ijro intizomi bosqichi jarayonining asosiy ahamiyati audit natijalarining amaliy tatbiqi etishda, risklarni kamaytirish, barqaror rivojlanish strategiyasiga integratsiya qilish, doimiy takomillashtirish va innovatsion yondashuvni ta'minlash, shaffoflik va ishonchlilikni mustahkamlashda, auditor va kompaniya o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishda namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, ESG auditidagi ijro intizomi bosqichi jarayoni kompaniya faoliyatining barqarorligini oshirish, ESG risklarini kamaytirish va moliyaviy hamda nomoliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilashda ajralmas vosita sifatida xizmat qiladi. Dissertatsiya kontekstida ijro intizomi bosqichi jarayonini tizimli ravishda tadqiq qilish va auditorlik metodologiyasiga integratsiyalash ESG auditning ilmiy va amaliy qiymatini sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyotlar/ Literatura/Reference:

1. Arens A.A., Elder R.J., Beasley M.S. Auditing and Assurance Services, 2017-yil
2. Simnett, R., Vanstraelen, A., Chua, W.F. (2009). The Accounting Review.
3. Messier W.F., Glover S.M., Prawitt D.F. Auditing & Assurance Services, 2019-yil
4. Flint D. Philosophy and Principles of Auditing, 1988-yil

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

